

3. Підручник «Вступ до історії України та громадянської освіти 5 клас». Шкільні підручники онлайн. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1668-vstup-do-istorii-5-klas-shchupak-2022.html> (дата звернення: 08.04.2023).

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор Присяжнюк Ю.П.

ЕТНОКУЛЬТУРНА СПІЛЬНОТА КУЛЬТУРИ КАРПАТСЬКИХ КУРГАНІВ: СУСПІЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ТА ПОХОВАЛЬНО-ОБРЯДОВИЙ АСПЕКТИ

Руденко С.В.

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: sofia.rudenko15102002@gmail.com*

Історію дослідження культури карпатських курганів можемо розділити на три етапи. До першого етапу можемо віднести дослідження О. Чоловського, Й. Сомбаті, І. Коперницького наприкінці ХІХ – 20-х рр. ХХ ст. Під час цього етапу було вперше виявлено пам'ятки ще тоді невідомої раніше культури, та опубліковано матеріали, отримані в результаті досліджень могильників поблизу с. Глибока Чернівецької області та с. Нижній Струтинь Івано-Франківської області.

Натомість дослідження М. Смішка, Т. Сулімірського, Я. Пастернака належать до другого етапу вивчення культури, що тривав з 1930-х – 1960-ті рр. У цей період активно досліджуються могильники культури карпатських курганів, поселення культури все ще не виявлено, вони залишаються поза увагою дослідників. М. Смішку вдалося ідентифікувати культуру карпатських курганів як окрему унікальну археологічну культуру: «тип підкарпатських курганів» [1, 4 – 6].

Третій етап досліджень, що тривав з 1960-х – початок ХХІ ст. включає у себе дослідження Л. Вакуленко, Б. Тимощука, В. Котигорошка, В. Михайлеску-Бирліби. Цей етап цілком можемо вважати етапом переосмислення ключових аспектів. Л. Вакуленко та Б. Тимощуком було відкрито та досліджено перші поселення культури карпатських курганів. Вивчення поселень культури дозволило об'єктивніше дослідити суспільно-господарську складову життя етнокультурної спільноти культури карпатських курганів. Початок вивчення пам'яток румунського Прикарпаття В. Михайлеску-Бирлібою дозволило розширити територію поширення культури, а також простежити різноманітність поховального обряду її носіїв [2, 18 – 21].

Дискусія щодо етнічної належності носіїв культури досі не завершена. Насамперед, М. Смішко, першовідкривач культури, стверджував, що носіями культури були карпи, які, імовірно, мали дакійське походження, а потім поступово слов'янізувалися. Б. Тимощук вважав, що культура карпатських курганів є

ранньослов'янською, пізніше, зазначав, що носії культури є хорватами, асимільованими дако-фракійським етнокультурним компонентом [1, 76].

Натомість Л. Вакуленко спочатку вважала, що старожитності культури карпатських курганів були залишені слов'янським населенням, яке зазнало культурного впливу гето-дакійської спільноти. Пізніше дослідниця змінила думку, наразі вона стверджує, що носіями культури є тайфали.

В. Михайлеску-Бирліба вважає, що культура карпатських курганів була сформована етносом, що зазнав досить сильного культурного впливу від даків [3, 181 – 205].

Тим часом В. Котигорошко також зазначав, що саме дакійці відіграли провідну роль у формуванні пам'яток культури карпатських курганів.

Натомість ми вважаємо, що наразі рівень вивчення пам'яток культури все ще недостатній для визначення етнічної належності носіїв культури карпатських курганів.

Поселення культури карпатських курганів зазвичай розташовувалися на мисах, підвищеннях неподалік невеликих річок. Також у більшості випадків поселення знаходилися на досить близькій відстані одне від одного, окрім поселень, що розташовувалися на Попругті. Власне, площа поселень становила 2 – 3 га.

На поселеннях було виявлено як наземні споруди, так і напівземлянки. Наземні житла мали площу від 12 – 40 кв. м. Зазвичай, у центральній частині знаходився черінь вогнища. Напівземлянки зустрічаються на поселеннях значно рідше, їх площа складала 9 – 12 кв. м при глибині 0,5 – 0,9 м.

Невід'ємною частиною поселень також є господарські споруди, ями-льохи та вогнища просто неба. У Пилипах було виявлено комплекс ям-зерносховищ, а у Печеніжині і Голині – двоярусні гончарні горни. Ці знахідки спростували гіпотези про кочовий спосіб життя носіїв культури карпатських курганів.

Характеризуючи речовий комплекс культури, перш за все, варто звернути увагу на посуд. У культурі карпатських курганів кількість гончарного посуду переважає кількість ліпного. Детально розглянувши гончарний посуд, можна помітити римський традиційний вплив. Цей вид посуду в більшості походить з могильників та за функціями поділяється на кухонний і столовий. Столовий посуд мав естетично-витончений вигляд: лощену або згладжену поверхню, переважно світло-сірого або темно-сірого кольору, зрідка чорного. Наприклад, це тонкостінні миски, глеки, чаші на високій ніжці, вази, у тому числі триручні, глечики, кухлі, кубки. Щодо орнаменталістики: поширеними були різні геометричні візерунки, зрідка трапляються штаповані візерунки [2, 30 – 46].

Нерідко знаходять залізні знаряддя праці, які, у більшості випадків пов'язані із сільськогосподарською діяльністю, а також побутові речі: наральник, серпи, уламок мотички, ножі, долото, зубило, шило, цвяхи, скоби тощо.

Наконечники списів і дротики, втоки, стріли, кинджали, вудила, шпори і бронзові бляшки представляють озброєння та кінське спорядження.

Жорна і бруски виготовлені з каменю. Пряслиця, тягарці до ткацьких верстатів тощо належать до глиняних виробів. Срібні, бронзові та залізні пряжки,

сердоликові багатогранні і скляні намистини, кошикоподібні підвіски, залізні браслети, уламки срібної шийної гривни, а також залізні, бронзові фібули, переважно арбалетоподібні, представляють прикраси, а також деталі, одягу, виготовлені з металу [1, 22 – 33].

Характеристику поховально-обрядового аспекту розвитку носіїв культури варто розпочати із опису могильників. Загалом, на території Прикарпаття відомо 36 курганних могильників культури карпатських курганів, які налічують близько 700 насипів (розкопано приблизно 200).

Проаналізувавши наявні пам'ятки можна констатувати, що могильники розташовувались на підвищеннях. Варто зазначити, що кількість інформації про внутрішню організацію могильників доволі обмежена. Ознайомившись із ситуаційними планами розташування могильників Шепарівці-1, Шепарівці-2 та Товмачик, планами могильників Товмачик, Пилипи-2, можемо бачити, що не існувало чіткої регламентації внутрішньої організації могильників.

Зазвичай могильники розташовувалися на відстані 0,5 – 1 км від поселень. Зустрічаються як невеликі могильники із кількістю 4 – 20 курганів, так і поля поховань з кількістю від 60 – 100 насипів. Наразі насипи курганів мають куполоподібну форму 10 – 12 м діаметром та 1 – 1,5 м висотою.

Також варто зазначити, що кургани є єдиним видом поховальних споруд культури карпатських курганів. Кургани насипались на місці кремації небіжчиків.

Для культури карпатських курганів характерні урновий, ямковий типи поховань (імовірно, кальциновані рештки були поміщені до урни, виготовленої з органічного матеріалу), поховання на горизонті, кургани-кенотафи. Також у курганах часто трапляються дерев'яні, кам'яні та земляні конструкції.

До дерев'яних конструкцій можемо віднести «будиночок мертвих» та дерев'яні огорожі. Найпоширенішими кам'яними конструкціями були стіни, що огорожували місце спалення; кам'яні сходинок з гальки; місце спалення, викладене галькою досить товстим шаром. Земляні конструкції являли собою рівчаки, заповнені галькою або фрагментами поховального інвентарю [2, 47 – 81].

Отже, дослідження культури карпатських курганів усе ще не завершено. Наразі ситуація вимагає наступного етапу вивчення старожитностей, задля вирішення відкритих питань. Насамперед, питання етнічної належності носіїв культури, попри численні гіпотези, усе ще є не вирішеним.

Тривалий час дослідження старожитностей культури відбувалося на основі вивчення могильників, що спричинило появу певних хибних парадигм. Проте з початком вивчення поселень їх усе ж вдалося спростувати.

Поховальний обряд є визначальною ознакою культури та дозволяє частково реконструювати поховально-обрядовий аспект розвитку носіїв культури карпатських курганів.

Список використаних джерел

1. Вакуленко Л. В. Пам'ятки підгір'я українських Карпат першої половини I тис. н.е. / Л. В. Вакуленко, В. Д. Баран. – Київ : Наукова думка, 1977. – 140 с.
2. Вакуленко Л. В. Українські Карпати в пізньоримський час (етнокультурні та соціально-економічні процеси) / Л. В. Вакуленко. – Київ : ІА НАН України, 2010. – 304 с.
3. Mihailescu-Bîrliba V. Un nouveau groupe culturel sur le territoire de Roumanie. Les fouilles de Braniște-Nemțisor (comm. de Vinători, dép. de Neamț). Dacia. 1980. Vol. XXIV. P. 181–207.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, старший викладач Касян А.І.

ОДЯГ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО ЛИЦАРЯ

Христик А.Ю.

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: khrystyk.anna2321@vu.cdu.edu.ua*

Середньовічний лицар - одна з найромантичніших постатей в історії людства. Спочатку бути лицарем просто означало бути воїном, зазвичай васалом, щоб нести військову службу своєму пану. Однак у нескінченних зовнішніх та внутрішніх війнах Середньовіччя поступово складалася нова ідеологія та психологія лицарства; До образу неписьменного солдата додавалася чимала частка аристократизму та шляхетності.

Переважна більшість джерел вказує на лицаря у повному озброєнні із глухим шоломом у вигляді шолома. Більше того, у такому вигляді вони кілька годин відважно змагаються у боях, а потім у таких же обладунках сідають за банкетний стіл. Можна уявити, що так виглядав повсякденний одяг лицарів. В описі літописців говориться, що цей вид захисних обладунків використовувався тільки для лицарських турнірів і лише в XIV-XV століттях. На той час технологія металообробки досягла такого рівня, коли вага повного латного обладунку, який повністю виготовлявся з металу, зменшилась до 40-50 кілограмів. Але навіть з такою вагою лицар міг активно боротись дуже малий проміжок часу.

Якщо розглядати одяг лицаря Раннього Середньовіччя, то в цей період йому був притаманний подовжений шкіряний обладунок до коліна з металевими вставками, а також шолом з відкритим обличчям. Іноді воїни захищали шкіряними вставками найслабші місця в ногах – гомілки і коліна. Нерідко зустрічались стьобані обладунки, які склались із багатьох шарів тканини, або були наповнені кінською шерстю. Скріплювались такі обладунки металевими дугами. Досить поширеним був ламеллярний обладунок – обладунок, сплетений із пластин, сплетених між собою шнуром. Дозволити собі такий могли лише більш заможні лицарі.